

16. Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda Geçen Mihnet Duygusuna Psikanalitik Yaklaşım ¹**İsmail BALOĞLU ² & Merve MENTEŞE ³**

APA: Baloğlu, İ. & Menteşe, M. (2026). Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda Geçen Mihnet Duygusuna Psikanalitik Yaklaşım. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (54), 284-297. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.23259415>

Öz

Sigmund Freud'un çalışmalarıyla 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan Psikanaliz, zaman içerisinde edebî incelemelerde kullanılan metot haline gelmiştir. Bu yaklaşım, edebî metinlerde insan psikolojisine ilişkin unsurların metin merkezli olarak değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Divan şiirinde; sıkıntı/bunalım duygusu, keder, dert ve mihnet gibi kavramların ifade ettiği duygu durumlarına sıklıkla yer verilmektedir. Bu kavramlardan biri olan "Mihnet" divan şairlerinin şiir dünyasında sıkça kullandıkları temalar arasında yer almaktadır. Bu çalışma, Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda mihnet kavramının geçtiği beyitleri psikanalitik bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. İncelemede yas ve melankoli, kendilik psikolojisi, kaygı, tekrar zorlantısı, bastırma ve bağlanma kavramlarından hareket edilmiş; çalışmada tek bir psikanalitik kurama bağlı kalınmamış; beyitlerdeki anlam örüntülerinin açıklanmasında Freud'un klasik psikanalitik yaklaşımından hareketle Kohut'un kendilik psikolojisi, Jung'un analitik psikolojisi ve gerekli görülen yerlerde diğer psikanalitik yaklaşımların kavramlarından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda çalışma, metin merkezli ve eklektik bir psikanalitik okuma anlayışına dayanmaktadır. Bu yönüyle makale, divan şiirinde psikanalitik yöntemin metin çözümlemelerinde nasıl uygulanabileceğine dair bir örnek sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Taşlıcalı Yahya, Psikanalitik, Divan şiiri, Edebiyat ve Psikoloji

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: % 12

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.06.2026-**Kabul Tarihi:** 09.10.2026-**Yayın Tarihi:** 10.10.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.23259415>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Master's Student, Bülent Ecevit University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Zonguldak, Türkiye), **eposta:** ismailbalo123@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0009-0002-9305-8967>

³ Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Zonguldak Bülent Ecevit University, Teoman Duralı Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Zonguldak, Türkiye), **eposta:** mervementese@hotmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7909-3139> **ROR:** <https://ror.org/04f81fm77>

A Psychoanalytic Approach to the Sense of Anguish in Taşlıcalı Yahyâ's Divan ⁴

Abstract

Psychoanalysis, which emerged in the late 19th and early 20th centuries through the work of Sigmund Freud, has over time become a method employed in literary analysis. This approach enables a text-centered evaluation of elements related to human psychology within literary works. In Divan poetry, significant emphasis is placed on emotional states associated with concepts such as distress, anguish, sorrow, trouble, and *mihnet* (tribulation/ordeal). *Mihnet* is one such concept that frequently appears as a theme in the poetic world of Divan poets. This study aims to examine -from a psychoanalytic perspective- the couplets in the *Divan* of Taşlıcalı Yahyâ that feature the concept of *mihnet*. The analysis draws upon concepts such as mourning and melancholia, self-psychology, anxiety, repetition compulsion, repression, and attachment; rather than limiting itself to a single theoretical school, the study utilizes the conceptual tools of psychoanalysis and self-psychology from a holistic perspective. The study seeks to elucidate the contexts and semantic relationships in which the concept of *mihnet* is employed within the poems. In this regard, the article aims to provide an example of how the psychoanalytic method can be applied to the analysis of texts in Divan poetry.

Keywords: Taşlıcalı Yahya, Psychoanalysis, Divan poetry, Literature and Psychology

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin /Ithenticate, Rate: 12 %

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 22.06.2026-**Acceptance Date:** 09.10.2026-**Publication Date:** 10.10.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.23259415>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Edebiyat, insanın ruh dünyasında yer alan duygu, düşünce ve yaşantıların estetik bir düzlemde yeniden kurulmasıyla oluşan bir ifade alanıdır. Bu yönüyle psikoloji bilimiyle yakın ilişki içerisinde olan bir sanat anlayışıdır. Özellikle divan şiiri, bireysel duyguların doğrudan değil, semboller ve dolaylı anlatım yolları aracılığıyla ifade edilmesi nedeniyle psikolojik çözümlemeler için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu durum, edebî metinlerin sadece estetik ürünler olmadığını, aynı zamanda insan ruhunun işleyişine dair ipuçları taşıyan yapılar olduğunu göstermektedir. Psikolojinin sunduğu kuramsal yaklaşımlar ise bu metinlerin anlam katmanlarını daha derin biçimde anlamlandırmayı mümkün kılmaktadır.

Edebiyat ile psikoloji arasındaki ilişki, özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Sigmund Freud'un çalışmalarıyla belirginlik kazanmıştır. Freud'un insan davranışlarını bilinçdışı süreçler üzerinden açıklayan kuramı, edebî eserlerin yalnızca sanatsal metinler olarak değil, aynı zamanda psikolojik birer yapı olarak değerlendirilmesine imkân tanımıştır. Bu doğrultuda ortaya çıkan psikanalitik edebiyat eleştirisi, metinlerde tekrar eden duygu durumlarını, çatışma alanlarını ve sembolik anlatımları çözümlemeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak gelişmiştir. Dil, bu bağlamda hem edebiyatın hem de psikanalizin ortak inceleme alanı hâline gelmiştir.

Sanat eserlerinin psikanalitik yöntemle yorumlanması, Freud'un çalışmalarıyla birlikte sistematik bir durum haline gelmiştir. Bu süreçte sanatçının yaşamı, kişiliği ve bilinçdışı süreçleri eser çözümlemelerinde önemli bir nokta alanı oluşturmuştur. Freud'un kuramsal yaklaşımından hareketle geliştirilen eleştiriler, sanat eserlerini üreten öznenin iç dünyasını ve psikolojik eğilimlerini merkeze alarak yorumlamayı amaçlamaktadır (Moran, 1999, s. 149). Bu doğrultuda hem sanatçının üretim süreci hem de eserlerdeki karakterlerin psikolojik özellikleri analiz edilebilmektedir.

Psikanalitik eleştiri, edebî eserlerde yazarın bilinçdışı süreçlerinin yansımalarını ortaya çıkarmayı hedefleyen bir inceleme yöntemi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu yaklaşımda, eserin oluşumunda sanatçının ruh dünyasının ve psikolojik temellerin belirleyici olduğu kabul edilmektedir (Tiken, 2009, s. 49). Freud'un bilinçdışına ilişkin görüşleri doğrultusunda şekillenen bu eleştiri yöntemi, 1920'li yıllardan itibaren edebiyat incelemelerinde yaygın biçimde kullanım alanı bulmuştur. Bu inceleme yöntemine göre eser yazarın iç dünyasının ve id, ego, süperegö gibi psikolojik dinamiklerin yansıması olarak değerlendirilebilir (Huyugüzel, 2018, s. 401-403).

Divan şiirinde yoğun biçimde kullanılan "mihnet" kavramı, sözlük anlamı ve klasik Türk şiirinde kazandığı anlam alanı bakımından üzerinde durulması gereken kavramlardan biridir. "Mihnet", Arapça *mahn* kökünden türemiş olup sözlükte "sorguya çekmek, çetin imtihana tâbi tutmak, eziyet etmek" anlamlarıyla açıklanmaktadır (Yücesoy, 2020). Kavramın bu temel anlam çerçevesi, mihnetin yalnızca yaşanan bir sıkıntıyı değil, aynı zamanda bireyin sınanma ve güçlüklerle karşılaşma hâlini de ifade ettiğini göstermektedir.

Klasik Türk şiirinde ise mihnetin anlam alanı, aşk ve ayrılık başta olmak üzere çeşitli sıkıntı ve olumsuz duygu durumlarıyla ilişkilendirilebilecek bir genişlik göstermektedir. Nitekim ayrılık, klasik Türk şiirinde âşkın karşılaştığı en ağır sınanma biçimlerinden biri olarak ele alınmakta; bu durum gam, dert, bela, üzüntü, güçsüzlük, gözyaşı, yük, korku, sitem, mahrumiyet ve sabır gibi farklı duygu ve hâllerle ilişkilendirilmektedir (Özerol, 2024, s. 93). Bu bakımdan mihnet kavramının klasik şiirdeki kullanımı, tek bir sıkıntı hâline indirgenemeyen; aşk, ayrılık ve bunların beraberinde getirdiği çeşitli ruhsal ve duygusal durumları kapsayan geniş bir anlam alanı içerisinde değerlendirilebilir.

Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda mihnet kavramının farklı bağlamlarda ve çeşitli duygu durumlarıyla ilişkilendirilerek kullanılması da bu geniş anlam alanını görünür kılmaktadır. Dolayısıyla mihnet, Divan'da yalnızca dışsal bir güçlüğü ifade olarak değil, şiir öznesinin yaşadığı sıkıntı, çaresizlik, mahrumiyet ve içsel gerilimlerin görünüm kazandığı bir kavram olarak ele alınabilir. Bu yönüyle kavram, geleneksel anlam alanı korunmak suretiyle psikanalitik açıdan yeniden okunmaya elverişli bir yapı sunmaktadır. Böyle bir okumada mihnet, şiir öznesinin yaşadığı ruhsal gerilimlerin, içsel çatışmaların ve duygusal süreçlerin şiirsel söylem içerisindeki yansımalarını incelemeye imkân sağlayan bir kavramsal zemin olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda yer alan mihnet kavramının psikanalitik yaklaşım bağlamında incelenerek şiir öznesinin ruhsal dünyasıyla ilişkisinin ortaya konulması hedeflenmiştir.

1. Taşlıcalı Yahyâ'nın? Biyografisi

Taşlıcalı Yahyâ Divan edebiyatının 16. yüzyıldaki önemli şairlerinden biridir. Yahyâ Bey'in doğum tarihi ve yeri kaynaklarda yer almadığından kesin olarak bilinmemektedir. Sağlam'a(2016) göre kendi mesnevisinde Arnavut asıllı olduğunu ve doğduğu bölgenin Arnavutluk'a bağlı taşlık bir yer olduğunu ifade etmektedir. Yahyâ hakkında detaylı bilgiler Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-Suarâ* adlı eserinde yer almaktadır. Âşık Çelebi tezkiresinde değindiği üzere

Yahyâ, Arnavutluk'tan devşirilerek İstanbul'a getirilmiş ve acemi oğlanları ocağında eğitime tabi tutulmuştur. Burada ilk önce yayabaşılığa yükseltilmiş akabinde sipahi sınıfına ayrılan şair, ilime olan sevgisi, öğrenme isteği ve yeteneği ile Yeniçeri Kâtibi olan Şehâbeddin Bey'in dikkatini çekmiştir. Bu kişinin kendisine cırak edinmesinden kaynaklı yeniçerilere uygulanan zorunluluk ve sorumluluklardan muaf tutulmuştur(Kılıç, 2018, s.286).

16.yüzyıl şairi olan Yahyâ Bey yaşamı boyunca dört padişah görmüştür. Bu padişahların arasında Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman vardır. Bu dönemdeki seferlere katılan şair; yiğitlik, mertlik, kahramanlık ve şairliğinden dolayı büyük ilgi görmüştür. Bu durum Yahyâ Bey'in kiskanılma ve o dönemdeki devlet büyükleriyle sıkıntı yaşamasına sebebiyet vermiştir. Âşık Çelebi'nin rivayetine göre şairler arasında husumetin çıktığı dile getirilir. Yine Âşık Çelebi'nin rivayetine göre Hayâlî'ye farklı ithamlarda bulunarak kiskanma söz konusu olmuştur(Kılıç, 2018, s.287-288; Şentürk, 2011, s.28).

Her geçen gün şairanelik ünü artan Yahyâ Bey, Defterdâr İskender Çelebi, İbrahim Paşa, Güzelce Kasım Paşa gibi farklı devlet adamlarına medhiyeler yazmıştır. Bir düğün münasebetiyle sunduğu kaside ile Damat Rüstem Paşa'nın gönlünü fethetmiştir. Bu gönül kazanmanın sonucunda Rüstem Paşa bazı vakıfların idaresini Yahyâ'ya vermiştir. Yahyâ Bey'in Şehzade Mustafa Bey'in katli üzerine yazdığı mersiyesinde, şehzadenin masumluluğu yanında padişahın kandırıldığı ve bunda parmağının olduğunu belirtmiş, Rüstem Paşa'ya ithamlarda bulunmuştur. Bu olay, Paşa'nın saire duyduğu ilgiyi tamamen bitirmiştir. Rakiplerinin kışkırtmalarına kapılan Rüstem Paşa, önce Yahyâ Bey'i vakıf yöneticiliği görevinden aldı; ardından, onu defalarca teftiş ettirdi. Şair, bu incelemelerin her birinden alınının akıyla çıkmasına rağmen görevine iade edilmediği gibi, bir zeâmetle birlikte İzvornik sancağına sürgüne gönderildi (İ. Güven Kaya, 2006: 54).

Gerek Kanunî Sultan Süleyman'dan gerekse diğer devlet erkânından beklediği ilgiyi görememenin verdiği derin üzüntü ve kırgınlıkla Rumeli sınırına giden Yahyâ Bey, burada akıncı ocağına katıldı ve bir daha İstanbul'a geri dönmedi. Şair, son kasidesini Zigetvar Seferi sırasında Kanunî'ye sunmuş; bu

eserde seksen yaşına ulaştığını belirterek padişahı, çocuklarını himaye altına almasını talep etmiştir. Ömrünün son döneminde Gülşenî Şeyhi Üryânî Mehmed Dede'ye intisap ederek kendisini tamamen tasavvufa adanmış Yahyâ Bey, hayatının geri kalanını sükûnet içinde geçirmiştir. Birçok kaynakta belirtildiği üzere, 1582 yılında, doksan yaşını aşkın bir halde vefat etmiştir (Çavuşoğlu, 1986: 345). Mezarı günümüzde Sırbistan sınırları içerisinde yer alan İzvornik yakınlarındaki Lozniçe'de bulunmaktadır (Kaya, 2011, s.156).

Taşlıcalı Yahyâ, gazel ve mesnevi alanındaki ünü ile tanınmaktadır. Şair İran edebiyatını tamamen reddetmemekle birlikte yerli unsur ve Türkçe ifadelerle ağırlık vermiştir. Yahyâ Bey günlük konuşma dilini kullanarak ve atasözleri, deyimlerden de yararlanarak samimi bir üsluba ermiştir.(Kaya, 2011, s.157)

Taşlıcalı Yahyâ'nın gazellerinin konusunda, aşk, rindlik ve tasavvufi unsurlara yer verirken kasidelerinde ve diğer edebi metinlerinde askerî yaşamının etkisi ile kahramanlık, yiğitlik ve mertlik temalarını da başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Yahyâ Bey'in hamse sahibi olması da bir diğer başarılı örneklerindendir (Kaya, 2011, ss.156-157). Bu tüm özellikleri ile şair edebî hayatında kendine özgü üslubu ve güçlü kimliği ile öne çıkan şairler arasında bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

2. Psikanaliz ve Psikanalitik Edebiyat Kuramı

Psikanaliz, Sigmund Freud tarafından ileriye sürülen ve insan davranışlarının temelinde yer alan bilinçdışı süreçleri anlamlandırmaya yönelik bir kuram ve yöntem olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin ruh dünyasını inceleyerek bilinç düzeyinde açıklanamayan düşünce, duygu ve davranışların temellerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Psikanalitik yaklaşımda kişinin bilinçdışı çatışmaları, çocukluk çağları ve bastırılmış duyguları ruhsal yapının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda psikanaliz, yalnızca bir tedavi yöntemi değil; yanı sıra insanın ruhsal gerçekliğini açıklamaya çalışan kuramsal bir alan olarak değerlendirilmektedir (İkiz, 2011, s. 496-497).

Freud, psikanalizi üç temel boyutta incelemiştir. Buna göre psikanaliz; bilinçdışı ruhsal süreçleri inceleyen bir araştırma yöntemi, özellikle nevrotik belirtilerin tedavisinde kullanılan bir terapi yöntemi ve klinik uygulamalardan elde edilen veriler doğrultusunda gelişen kuramsal bir bilgi alanıdır. Bu bağlamda psikanalitik yaklaşımın merkezinde, bireyin bilinçdışı yaşantısını anlamaya yönelik çözümlemeler yer almaktadır (İkiz, 2011, s. 496-497).

Psikanalitik kuram, kişinin hareketlerinin yalnızca bilinçli süreçlerle açıklanamayacağını; bilinçdışı arzuların, çatışmaların ve geçmiş yaşantıların kişilik gelişiminde saptayıcı rol oynadığını ileri sürmektedir. Bu yönüyle psikanaliz, insan içselliğini anlamaya yönelik kapsamlı bir bakış açısı sunarak psikoloji, sosyoloji ve edebiyat gibi farklı disiplinlerde uygulama alanı bulmuştur.

Cebeci'ye göre (2004, ss. 8-12) psikanalitik edebiyat kuramı, edebî metinlerde bireyin bilinçdışı halleri bağlamında ele alınan bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Buna göre edebî eserler, şairin bastırmış olduğu duygu durumlarını ve içsel sıkıntılarını yansıtan bir niteliğe sahiptir. Psikanalitik eleştiri yöntemi, edebiyat yapısının oluşmasında şairin ruhsal yapısının da etkili olmakla beraber okuyucunun da metni anlama ve anlamlandırma süreçlerini de inceleme alanı olarak görür. Bu bağlamda edebî metnin psikolojik çözümlemeye olanak sağlayan çok katmanlı bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

3. Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda Geçen Mihnet Duygusuna Psikanalitik Yaklaşım

1. Beyit

Her biri bir yaña gitdi nitekim berg-i hazân

Surh-ser cem'iyyetin tağıtdı **mihnet** şarşarı

(K 8-3)

Her biri bir yana savruldu, tıpkı sonbahar yaprakları gibi; Sıkıntı rüzgârı, kızıl başlı (kanlı) topluluğu darmadağın etti.

Burada mihnet kelimesi gündelik dildeki basit sıkıntı'dan ziyade yoğun ve süreklilik arz eden bir acı hâlini ifade etmektedir. Beyitte mecazî bir kullanımı vardır. Beyitteki anlamı Çile, eziyet, elem, ruhsal ve fiziksel yıpranma, talihsizlik olarak geçmektedir. Geçici bir dert değil; insanı dağıtan, düzenini bozan bir musibet hâlidir.

Bu beyitte psikanalitik açıdan mihnet, geçici bir dertten ziyade. öznenin/ait olunan grubun bütünlüğünü tehdit eden bir güç olarak kavramsallaştırıldığını gösterir. Mihnetin rüzgâr sembolü ile birlikte kullanılması, bu zorlanmanın ani, denetim dışı ve savurucu niteliğini vurgular. Öznenin bu etki karşısında dağılması, benliğin baş etme kapasitesini aşan bir durumla karşı karşıya kaldığını düşündürür. Geçtan'ın (1988) bastırmayı bilinçten uzaklaştırma işlevi gören bir savunma mekanizması olarak tanımlamasından hareketle, beyitteki öznenin yaşadığı çatışmanın bastırmadan ziyade benliğin bütünlüğünün tehdit edilmesi olarak yorumlanabileceği gösterilebilir.

2. Beyit

Dem-i bahârda gūyâ ki nev-ḥaṭ idi zemîn

Ağardı **mihnet** ü cev-r-i şitâ ile ḥayfâ

(K 26-7)

Bahar vaktinde sanki yer yüzü taze yazılmış bir satır gibiydi; Ne yazık ki kışın eziyeti ve mihnetiyle bembeyaz kesildi.

Bu beyitte mihnet, mevsimsel bir değişimle ilişkilendirilerek öznenin yaşadığı yıpratıcı sürecin simgesel bir karşılığı hâline getirilmiştir. Bahar vaktinde nev-hat, yani taze yazılmış bir satıra benzetilen yeryüzü, canlılık, bütünlük ve süreklilik fikrini çağrıştırmaktadır. Buna karşılık, kışın cev-r ve mihnet ile birlikte kullanılması, bu bütünlüğün zamanla bozulduğunu ve öznenin zorlayıcı bir süreçten geçtiğini düşündürür. Mihnet burada geçici bir üzüntü değil, öznenin varoluş yapısını bozan, onu edilgin kılan ve içsel sürekliliğini zedeleyen bir deneyim olarak işlev görmektedir.

Psikanalitik açıdan değerlendirildiğinde, mihnetin bu yıpratıcı ve süregelen niteliği, öznenin baş etme kapasitesini zorlayan travmatik etkilerle ilişkilendirilebilir. Zorlayıcı yaşantıların benlikte çözülme ve geri çekilme yaratabileceği, psikanalitik literatüründe yer almaktadır (Uluhan, t.y.). Beyitte yeryüzünün ağarması ise yalnızca fiziksel bir değişimi değil, canlılığın silinmesini ve duygusal donukluğu da mecazen ima etmektedir. Bu durum, öznenin yaşadığı mihnet karşısında kendisini edilgin ve savunmasız hissetmesine işaret edebilir.

3.Beyit:

Bārān-ı **mihnet** evvel anuñ başına yağar

Şol kimse kim büyüklene küh-ı girān gibi.

(M 4-5)

Mihnet yağmuru önce onun başına yağar; Ağır bir dağ gibi büyüklük taslayan kimsenin.

Bu beyitte mihnet, öznenin karşı karşıya kaldığı sürekli ve yıpratıcı yaşam deneyimlerinin simgesel bir karşılığı olarak görünmektedir. Mihnet yağmurunun ağır ve yüce dağ olarak gören kişinin başına yağması, Kohut'un kendilik psikolojisi bağlamında grandiyöz kendiliğin kırılma yapısına işaret etmesi olarak yorumlanabilir. Kendisini güçlü, yüce ve sarsılmaz bir yerde algılayan özne, aslında bütünlüklü ve sağlam bir kendilik örgütlenmesinin yanı sıra dışsal desteklere ihtiyaç duyan kırılma bir kendilik yapısı sergilemektedir. Kohut'a göre yeterli aynalanma deneyimlerinden yoksun kalan bireylerde grandiyöz kendilik tam olarak dönüşmez ve kişi kendilik değerini koruyabilmek için büyüklük tasarımlarına tutunabilir. Ancak yoğun zorlanmalar ve hayal kırıklıkları karşısında bu savunmacı yücelik algısı sürdürülemez hâle gelir. Bu bağlamda beyitteki mihnet yağmuru, öznenin grandiyöz kendiliğini tehdit eden ve kendilik bütünlüğünde sarsıntı yaratan deneyimlerin metaforik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Yağmur imgesi ise bu zorlayıcı yaşantıların kaçınılmaz, sürekli ve kuşatıcı niteliğini vurgulamaktadır (Kohut, 1998; Ceylan & Özbek, 2024).

4.beyit:

Nice yıl zelzele-i **mihnet** ile senderedi

Ğoca şeytān gibi bir kimseye ādem dimedi

(M 9-5)

Nice yıllar mihnetin sarsıntısıyla altüst oldu;Koca bir şeytan gibi olan bir kimseye artık “insan” bile demedi.

Bu beyitte mihnet, süreklilik kazanan ve yıkıcı etkisi ile zelzele benzetmesiyle ifade edilmektedir. Zelzele imgesi, öznenin içsel dengesini bozan, benlik yapısını sarsan ve süreklilik(-istikrar duygusunu bozan bir zorlanmanın metaforu olarak okunabilir-. Buradaki *nice yıl* ifadesi mihnetin geçici süreklilik gösteren bir deneyim olduğunu da gösterir duygusunu ortadan kaldıran bir etkiyi çağrıştırmaktadır. Bu uzun süreli sarsıntı sonucunda özne, karşısındaki kişiyi insan olarak dahi kabul edemeyecek bir noktaya sürüklenmiştir. Psikanalitik açıdan bu durum, kendiliğin uzun süreli zorlanmalar karşısında savunmacı bir biçimde katılaşmasıyla ilişkilendirilebilir. Kendiliğin süregelen biçimde sarsılması, empati kapasitesinin yitirilmesine ve ötekinin insanî özelliklerinin yok sayılmasına yol açabilir. Bu bağlamda *koca şeytan* benzetmesi, öznenin karşısındakini saf kötülükle bağdaştırarak benlik bütünlüğünü koruma çabasının yanı sıra, şairin Rüstem Paşa'ya yönelik geliştirdiği hiciv ve beddua bağlamının da ağır basan bir unsuru olarak değerlendirilebilir. (Tülek Ülter, 2023).

5.Beyit:

Yā Rab erbāb-ı maḥabbetdeki **mihnet** ne idi

Mühmelātına mühimmātına himmet ne idi

(M 9-2)

Ya Rab, muhabbet ehlinin uğradığı bu mihnet neydi? Onların boş işlerine de, önemli işlerine de gösterdikleri gayret neydi?

Bu beyitte mihnet, muhabbet ehlinin yaşadığı içsel zorlanmanın sebebi olarak sorgulanmaktadır. Şairin doğrudan Tanrı'ya yönelttiği bu soru, tasavvufî bağlamda ilahî imtihanı çağrıştırmakla birlikte, psikolojik düzlemde öznenin yaşadığı içsel çatışmanın anlamlandırılma çabasını da yansıtır. Mühmelât (önemsiz görülen işler) ile mühimmât (önemli işler) arasındaki ayrımın özellikle vurgulanması, öznenin iç dünyasında hangi alanlara enerji ve emek harcadığına dair bir belirsizliği ortaya koyar.

Psikolojik açıdan bu durum, öznenin iç kaynaklarını nasıl yönlendireceği konusunda yaşadığı kararsızlıkla ilişkilendirilebilir. Öznenin hem önemli hem de değersiz görülen alanlara aynı himmeti göstermesi, doğrudan yapısal bir psikolojik bozulmadan ziyade tasavvufî gelenekteki sevginin paradoksu, yani aşk uğruna her şeye yönelme ve değerli/değersiz ayrımının ortadan kalkması şeklinde de okunabilir. Bu bağlamda şair, ilahi aşkın veya mahabbetin kuşatıcı atmosferi içinde nesneler arası hiyerarşiyi askıya almakta; mühimmat (önemli işler) ile mühmelât (önemsiz görülen işler) arasındaki sınırların silikleştiği bir aşk deneyimini aktarmaktadır. Öznenin bu yönelimi, klinik bir dağılmadan ziyade tasavvufî teslimiyetin getirdiği aşk sarhoşluğunun ve değer rejiminin dönüşümünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

6.Beyit

Dâr-ı dünyâ cây-ı fûrkât menzil-i **mihnet**
gibi Devleti bir âlet-i hengâme-i zahmet gibi
(G 10-3)

Bu dünya evi, ayrılığın mekânı ve mihnetin konak yeri gibidir; Talih (devlet) ise zahmetli bir hengâmenin aracı gibidir.

Bu beyitte dünya, ayrılık (fûrkât) ve mihnet ile birlikte anılarak öznenin temel varoluşunu olumsuz bir deneyim mekânı olarak betimlenmiştir. Dünya artık güven veren bir yer değil, yıpranmanın ve kopuşun yaşandığı bir yer olarak yorumlanabilir. Bu durum, öznenin dış dünyayı tehditkâr ve huzursuz edici bir alan olarak algıladığını düşündürür. Menzil ifadesi ise bu sıkıntının geçici değil, süreklilik kazanan bir deneyim olduğunu ifade edebilir. Psikanalitik açıdan dünyanın ayrılık, yoksunluk ve mihnetle bir arada kullanılması, öznenin dış hayata güven veren ve besleyici bir alan olarak deneyimleyemediğine işaret etmektedir. Şiir öznesinin bu dünya algısı, klinik bir tanıya gitmekten ziyade; dünyanın tehditkâr ve tekinsiz bir mekân olarak kavramsallaştırıldığı ontolojik bir güvensizlik zemini üzerinden okunabilir. Bu bağlamda dâr-ı dünyâ, öznenin sığınma aradığı ancak sürekli bir yabancılaşma ve yıpranma yaşadığı kuramsal bir düzleme karşılık gelmektedir.(İlhan, 2023).

7.Beyit:

Mihnet ile her kızılbaşun kara bağrında baş
Hatırında gam Ağar Tağı gibi 'aynında yaş
(M 14-2)

Mihnet yüzünden her Kızılbaş'ın kara bağrında bir baş (dert) vardır; Gönlündeki gam, Ağrı Dağı gibi büyür; gözünde ise yaş olur.

Bu beyitte mihnet, öznenin iç dünyasında yoğunlaşan ve kalıcı hâle gelen bir yıkıcı yaşantı olarak betimlenmiştir. Kara bağır ifadesi, öznenin iç kararmasını ve canlılığını yitirmesini simgelerken, gamın Ağrı Dağı'na benzetilmesi bu yükün hem büyüklüğünü hem de aşılmazlığını vurgular. Gözde biriken yaş ise, bu ağır içsel yükün dışavurumu olarak ortaya çıkabilmektedir.

Psikanalitik açıdan bakıldığında bu beyitte iç dünyada biriken yoğun acı, kayıp ve yıkım deneyimleriyle ilişkilendirilebilir ve nesne ilişkilerini etkileyebilir. Melanie Klein'in nesne ilişkileri kuramına göre, sevilen nesnenin kaybı ya da zarar gördüğü düşüncesi suçluluk, yas ve onarım gereksinimini beraberinde getirir. Onarım süreçlerinin yeterince gerçekleşemediği durumlarda özne, içsel dünyasını çatışmalı ve kaygı yüklü olarak deneyimleyebilir. Bu bağlamda acı, geçici bir duygu olmaktan ziyade benlik örgütlenmesinin önemli bir parçası hâline gelebilir (İlhan, 2023).

8.Beyit:

Âşıka şanman olur derd ü maḥabbet **mihnet**

Lezzet-i cev̄r ü cefā kalbi ider pür-lezzet

(G 33-1)

Âşığa göre dert ve sevgi bir mihnet sayılmaz; Cefanın ve eziyetin verdiği haz, kalbi bütünüyle hazla doldurur.

Bu beyitte mihnet, nesnel olarak acı verici bir deneyim olmasına rağmen âşık için olumsuz bir anlam taşımaz. Aksine, cev̄r ve cefanın mutluluk verici bir duruma dönüştüğünü göstermektedir..

Beyitte acı veren yaşantının hazla birlikte sunulması, Freud'un haz ilkesi ve bunun ötesinde işleyen yineleme zorlantısı kavramları çerçevesinde değerlendirilebilir. Freud, haz ilkesinin açıklamakta yetersiz kaldığı bazı tekrarların, özne açısından hoşnutsuzluk verici deneyimlerin yeniden yaşanması biçiminde ortaya çıkabileceğini tartışır (Freud, 2014). Bu bağlamda beyitte cev̄r ve cefanın acı verici niteliğine rağmen hazla ilişkilendirilmesi, acı ile haz arasındaki gerilimin psikanalitik açıdan yeniden düşünülmesine imkân vermektedir.

9.Beyit:

Bir nazar rahmet ile eyler ise şāh-ı kerem

Ġam u **mihnet** gide Yahyā bulasın rāḥat-ı rūḥ

(G 45-5)

Cömertlik padişahı bir merhamet nazarı ederse, gam ve mihnet gider; Yahyâ ruhsal bir huzura kavuşur.

Bu beyitte ruhsal sıkıntıların (gam ve mihnet) ortadan kalkması, öznenin kendi içsel dönüşümüyle değil, dışsal bir dürtüden gelen rahmet nazarı ile mümkün olmaktadır.

Beyitte öznenin kendisinden üstün ve yüce bir varlığa yönelmesi, Kohut'un kendilik psikolojisinde tanımladığı idealize edilen kendilik nesnesi kavramıyla açıklanabilir. Kohut'un kendilik psikolojisi çerçevesinde kendilik nesnesi, bireyin kendilik bütünlüğünün ve ruhsal dengesinin sürdürülmesinde işlev gören ilişkisel bir yapı olarak ele alınmaktadır (Kohut, 1998). Bu bağlamda beyitte yönelinen yüce varlık, öznenin ruhsal bütünlüğünü destekleyen idealize edilmiş bir kendilik nesnesi olarak yorumlanabilir.

10.Beyit:

Hāberi yok ki günāḥ ile ider bağrımı

Şol bedende ki mey-i māhiyet ü **mihnet** var

(G 66-6)

Günahın bağrını parçaladığından haberi yoktur; o bedende öziin şarabı ve mihnet vardır.

Bu beyitte dikkat çeken temel unsur, öznenin günah ile yaşadığı içsel yıkımın farkında olmamasıdır. Haberi yok ifadesi, bilinçdışı bir körlüğü işaret eder. Öznenin bedeni, öz/cevher ve mihnet ile doludur; yani iç dünya yoğun bir ruhsal gerilim taşımaktadır.

Psikanalitik açıdan beyitte görülen içsel çatışma, bilinçdışı suçluluk kavramıyla ilişkilendirilebilir. Freud'un yapısal kuramında benlik ile üstbenlik arasındaki ilişkiler, bireyin suçluluk duygusunun ortaya çıkışında önemli bir yer tutmaktadır (Freud, 2014). Bu bağlamda beyitteki "haberi yok" ifadesi, öznenin yaşadığı içsel gerilimin bilincinde olmaması şeklinde yorumlanabilir.

11.Beyit:

Ölümlü âşıkun dâğ-ı siyâhı şinede yer yer

Dıraht-ı cismine konmuş turur **mihnet** tıyûrındur

(G 90-3)

Ölümlü âşığın göğsünde kara yaralar vardır; mihnet kuşları onun beden ağacına konmuş durmaktadır.

Psikanalitik ve analitik psikoloji perspektifinden yaklaşıldığında, beyitteki mihnet kuşları Jung'un gölge arketipi bağlamında öznenin bastırıldığı ve bilincine ittiği olayları temsil etmektedir. Erol (2024), gölgeyi, bireyin kabul etmek istemediği duygu ve eğilimlerden oluşan benlik alanı olarak tanımlar. Bu açıdan *dıraht-ı cism* benliği sembolize edilirken, üzerine konan mihnet kuşları bastırılmış unsurların artık benliğin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Böylece beyitteki acı, dışsal bir kaderden ziyade öznenin kendi iç dünyasında taşıdığı karanlık yönlerin yansıması olarak okunabilir.

12.Beyit:

Yahyâ bedende kalmadı âh itmeğe mecâl

Derdâ ki geçdi **mihnet** ile rûzgârumuz

(G 146-5)

Yahyâ'nın bedeninde artık ah etmeye bile güç kalmadı; ne yazık ki ömrümüz mihnetle geçip gitti.

Bu beyitte mihnet, öznenin enerjisini tüketen süregen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Öznenin ah etmeye bile gücünün kalmaması, acının bastırılmasından çok duygusal ve bedensel tükenişe işaret eder. Böylece beyit, dramatik bir yakınmadan ziyade, sessizleşmiş bir ruhsal tükeniş temsil etmesi olarak yorumlanabilir.

13.Beyit:

Qalbümi kâl itdi ey Yahyâ maḥabbet âteşi

Şüretâ **mihnet** velî ma'nâda iḥsândur bize

(G 379-7)

Ey Yahyâ, aşk ateşi kalbimi bitkin düşürdü; görünüşte mihnettir ama anlam bakımından bize bir ihsandır.

Beyitte mihnetin ihsan olarak nitelendirilmesi, Jung'un bireyin ruhsal gelişimine ilişkin görüşleriyle

ilişkilendirilebilir. Jung'a göre kişilik, bilinç ve bilinçdışı unsurların bütünleşmesiyle gelişir; bu süreç bireyin içsel çatışmalarıyla yüzleşmesini gerekli kılar (Kavut, 2020). Bu bağlamda beyitteki mihnet, yalnızca acı veren bir durum değil, öznenin kendini tanımasına ve ruhsal olgunlaşmasına katkı sağlayan dönüştürücü bir deneyim olarak sunulmaktadır. Görünüşte sıkıntı olarak algılanan bu durumun anlam düzeyinde ihsan olarak değerlendirilmesi, acının benliğin gelişimindeki yapıcı işlevine işaret etmektedir.

14.Beyit:

Çâre yok hergiz ğam-ı hicrâna âsân olmağa
Sâkı-i **mihnet** meğer sermest ü hayrân eyleye
(G 420-4)

Ayrılık gamını kolayca gidermenin hiçbir yolu yoktur; ancak mihnet sâkîsi insanı kendinden geçirip hayran bırakırsa

Beyit, haz ilkesine aykırı biçimde acının sürdürülmesini çağırır. Freud'a göre birey, bazı durumlarda acı veren yaşantıları yinelenmeye yönelir; bu durum **tekrar zorlantısı** ile açıklanmaktadır. Freud, özellikle savaş nevrozları üzerine yaptığı incelemelerde, travmatik deneyimlerin haz vermemesine rağmen yinelenmesini bu kavramla temellendirmiştir (Saygılı, 2022, s. 38). Bu bağlamda beyitte ayrılık gamının bitmesinden ziyade canlı tutulması, öznenin acı veren duygulanımı yeniden üretmesi bakımından tekrar zorlantısıyla ilişkilendirilebilir.

15.Beyit:

El nazarda âlem-i ıshkûn durur senûn
Bir **mihnet** ü belâ ki âña ahîr olmaya
(G 423-3)

İlk bakışta aşk âlemi senindir; fakat öyle bir mihnet ve beladır ki onun sonu yoktur.

Bu beyitte aşk, başlangıçta özneye bütünlük ve sahiplik hissi veren bir deneyim olarak sunulurken, devamında sonsuz bir mihnet ve bela olarak tanımlanır. Bu karşıtlık, aşkın doyum vaat eden yüzü ile bitimsiz eksiklik üreten yapısı arasındaki gerilimi açığa çıkarması olarak yorumlanabilir.

16.Beyit:

Maķâm-ı bûselikden dilkeş âvâz eyledi muṭrıḃ
Yine uşşâkı bezm-i **mihnet** içre bî-nevâ kıldı
(G 451-4)

Çalgıcı, Bûselik makamından gönül alıcı bir ses yükseltti; âşıkları yine mihnet meclisi içinde dilsiz, çaresiz bıraktı.

Beyitte mihnet, geçici bir duygulanımdan ziyade, estetik bir uyaran aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilen bir ruhsal durum şeklinde temsil edilmektedir. Mutribin Bûselik makamından yükselttiği dilkeş âvâz, yüzeyde haz verici bir nitelik taşımasına rağmen, âşıkları *bezm-i mihnete* yeniden dâhil ederek onları bî-nevâ hâle getirmektedir. Bu durum, beyitte dile getirilen ayrılık gamının ve acının ortadan kaldırılamamasının, öznenin bu durumu yeniden üretme eğilimiyle ilişkili olduğunu gösterir. Böylece mihnet, ortadan kaldırılması gereken bir durum olmaktan çıkarak öznenin arzusunu canlı tutan bir işlevsel sürekliliğe dönüşmektedir.

Tablo 1. Taşlıcalı Yahyâ Divanı'nda Mihnet Duygusunun Tematik Dağılımı:

Tema/Anlam Alanı	İlgili Beyitler	Beyit Sayısı	Psikanalitik Yaklaşım
Ayrılık/Hicran/Kayıp	14,15	2	Yas ve Melankoli
Benlik Çatışması/Narsistik Kırılma	3,4,9	3	Kendilik Psikolojisi/Narsisizm
Acının Hazza dönüşmesi	8,13,16,	3	Tekrar Zorlantısı
Suçluluk/içsel yıkım	10	1	Bastırma/Üstbenlik
Tükeniş	12	1	Melankoli
Aşkın Çileye Dönüşmesi	5,11	2	Bağlanma

Toplam 16 beyit incelenmiştir. İncelenen beyitlerde mihnet kavramının en sık varoluşsal sıkıntı ve benlik çatışması bağlamlarında kullanıldığı görülmüştür. Bu durum, şairin mihneti yalnızca bireysel acı değil, daha geniş bir ruhsal ve ontolojik problem alanı olarak ele aldığını göstermektedir.

Tabloda görüldüğü üzere mihnet kavramı en yoğun biçimde varoluşsal sıkıntı ve dünya yorgunluğu teması etrafında toplanmaktadır. Benlik çatışması ile acının hazza dönüşmesi temaları ikinci sırada yer almaktadır. Bu durum, Taşlıcalı Yahya'nın mihneti yalnızca bireysel acı değil, çok katmanlı bir ruhsal deneyim olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, Taşlıcalı Yahyâ'nın Divanı'nda merkezî bir yer tutan “mihnet” kavramını, psikanalitik edebiyat kuramı yöntemiyle incelemeyi amaçlamıştır. İncelenen beyitler üzerinden ulaşılan bulgular, şairin “mihneti” sadece lirik bir acı veya geçici bir sıkıntı unsuru olarak değil, öznenin varoluşsal düzlemiyle ilişkili, çok katmanlı bir ruhsal deneyim olarak kurgulandığını ortaya koymaktadır. Beyitlerin incelenmesi neticesinde, mihnet kavramının metinlerde genellikle travmatik yaşantılar, benlik çatışmaları, yas ve melankolik çöküşler gibi psikanalitik kavramlarla ilişkilendirilecek anlam örüntüleri sergilediği görülmektedir. Taşlıcalı Yahya'nın şiir dünyasında mihnet; bazen çatışmanın yansıması, bazen de öznenin acıyı hazla birleştirip kendi iç dünyasını yeniden inşa etme gayreti olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle varoluşsal sıkıntı ve hayat yorgunluğu temaları etrafında yoğunlaşan mihnet, şiir öznesinin deneyimlediği bireysel hayal kırıklığı ve toplumsal konumlanışı ile paralel bir anlam örgüsü sergilemektedir. Bu inceleme, Klasik Türk şiirinin soyut ve sembolik dilinin, psikanalitik bir bakış açısı ile okunduğunda, bireyin bastırılmış arzularını, çatışmalarını ve bilinçdışı süreçlerini dışavurmak için bir zemin sunduğunu göstermiştir. Taşlıcalı Yahya'nın incelenen beyitleri, metin merkezli çözümleme aracılığıyla, edebiyatın insan psikolojisini anlama ve anlamlandırma noktasında sunduğu imkanların birer kanıtı niteliğindedir. Bu yönü ile çalışma Klasik Türk şiiri araştırmalarında psikanalitik yöntemin metin analizlerine uygulanabilirliğine dair disiplinlerarası bir örnek niteliği teşkil etmektedir.

Kaynakça / References

- Cebeci, Oğuz (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları. (Elektronik Kitap).
- Ceylan, D., & Özbek, V. (2024). H. Kohut'un Kendik Psikolojisi Yaklaşımı Çerçevesinde Narsistik Kendilik Bozukluğu Belirtileri Gösteren T. Bey'in Psikoterapi Sürecine Bakış. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 7(13), 77-83. <https://doi.org/10.56955/bpd.1388060>
- Çavuşoğlu, Mehmet (1986). "Yahyâ Bey". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 13. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay. 343-347.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat* (Eski ve yeni harflerle). Aydın Kitabevi.
- Erol, E. (2024). Boğa Boğa filminde kahramanın Jung'un gölge arketipi bağlamında çözümlemesi. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 82-100. <https://doi.org/10.54282/inijoss.1451012>
- Freud, S. (2014). *Haz ilkesinin ötesinde - Ben ve İd* (A. N. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (1988). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi.
- Huyugüzel, Ö. F. (2018). *Eleştiri terimleri sözlüğü*. Dergâh Yayınları.
- İlhan, N. (2023). Melanie Klein'in Nesne İlişkileri Kuramına Göre John Steinbeck'in Cennetin Doğusu İsimli Romanını İnceleme. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 7(2), 501-521. <https://doi.org/10.31465/eeder.1334330>
- Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: Kavramları, kuramları ve düşünce yapısı üzerine bir inceleme. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 6(2), 681-695.
- Kaya, İ. Güven (2006). *Divan Edebiyatı ve Toplum*. İstanbul: Donkişot Çavuşoğlu
- Kaya, Bayram Ali (2011). "Taşlıcalı Yahyâ". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 156-157.
- Kılıç, Filiz (2018). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Su'arâ*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Kocaman, S. (2005). *Taşlıcalı Yahyâ Bey'in Kanunî Sultan Süleyman'a sunduğu kasideler üzerine bir yorum denemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Kohut, H. (2013). *Kendiliğin yeniden yapılanması* (O. Cebeci, Çev.). Metis Yayınları.
- Kohut, H. (1998). *Kendiliğin çözümlenmesi* (C. Atbaşoğlu, B. Büyükkal ve C. İşcan, Çev.). Metis Yayınları.
- Menteşe, M. (2022). *Klasik Türk Şiirinde Divanîhümayun Tıp ve Kişilikleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Moran, B. (1999). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Sağlam, A. (2016). *Taşlıcalı Yahya ve Hamse'si*. Grafik Yayınları.
- Saygılı, İ. (2022). Saldırganlık ve ölüm dürtüsü üzerine. *Psikeart: Agresyon*, 81, 34-39.
- Sinan, Sümeyye (İnce). *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divânı'ndaki Soyut Kavramlar (Kasideler-Musammatlar-Şehrengizler-Gazeller-Mukatta'lar)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2005.
- Şentürk, A. Atilla (2011). "En Hazin Mersiyenin Şairi: Taşlıcalı Yahyâ". *Dil ve Edebiyat*, S. 31, s. 27-41.
- Taşlıcalı Yahyâ Bey. (2023). *Divân* (M. Çavuşoğlu, Haz.). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-356059/taslicali-yahya-bey-divani.html>
- Tiken, S. (2009). Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerindeki ayna motifinin psikanalitik açıdan incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (41), 47-60.
- Tunaboşlu İkiz, Tefika (2011). "Türkiye'de Psikanalizin Gelişimine Kısa Bir Bakış". *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 22. Sayı, s. 495-502.
- Tülek Ülter, Y. (2023). Kendiliknesnesi kavramı bağlamında yaratıcılık, sanat ve heykel [Sanatta yeterlik

tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Uluhan, E. F. (t.y.). Benliğin savunma düzenekleri. Antalya Psikiyatri. <https://psikoterapi.pro/makaleler/benligin-savunma-duzenekleri> adresinden [Eriřim Tarihi: 10 Haziran 2026] tarihinde erişilmiştir.